

Basics of defense rights of the accused in access to a lawyer In international documents, the European Union and the practice of the European Court of Human Rights¹

Vali Shirpur ✉²

Abstract

Field and Aims: The right of access to a lawyer is recognized as one of the fundamental human rights in the domestic and international system and plays an important role in ensuring criminal justice and protecting individual rights, but its implementation is accompanied by challenges. we also see the acceptance of this as an accepted principle in domestic systems. This research has explained the basics of the defense rights of the accused in access to a lawyer in international documents and also in the European Union.

Method: This research is written in a descriptive-analytical way.

Finding and Conclusion: The right of the accused to be informed of her rights and the right of access to a lawyer are among the rights mentioned in numerous human rights documents. the doctrines of criminal law and strategies of criminal policy are also among the basics of securing the defendant's defense rights, which have existed in different systems and of course can be seen in the criminal policy of the United Nations. The defense rights of the accused in access to a lawyer have been considered and evolved in international documents in various international meetings, and its practical effects can be seen in various international documents. although it seems that the actions of the European Union in providing the defense rights of the accused in access to a lawyer are respected, but the report of the European Union Agency for Fundamental Rights shows that all the member states of the European Union covered by this report tell the accused about their rights. They do not inform in different ways. The practice of the European Court of Human Rights also confirms that the right of access to a lawyer guarantees that the stages of the preliminary investigation of the accused as well as the trial process are conducted in a fair manner.

Keywords: lawyer, human rights documents, criminal proceedings, European Union, international documents, procedure of the European Court of Human Rights.

*Citation (APA): Shirpur, V. (2023). Basics of defense rights of the accused in access to a lawyer In international documents, the European Union and the practice of the European Court of Human Rights. *International Legal Research*, 16(62), 169-195.

1. This article is extracted from Mr. Vali Shirpur doctoral dissertation in the field of criminal law and criminology.

2. Lecturer of Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran. (Author).
Email: shirpourvali@pnu.ac.ir

Introduction

The presence of a lawyer as an expert in legal and criminal matters can guarantee the rights of the parties and the correct implementation of laws (Salimi and Bakhshizadeh Ahari, 2014). The accused's access to a lawyer in the early stages of the criminal proceedings and the use of the accused's statements as evidence are controversial issues in the criminal process. Undoubtedly, this is also an important practical issue that the judicial system faces on a daily basis. The participation of the defense lawyer in the criminal process not only guarantees the right of defense, but also prevents any mistreatment of the suspect during interrogation, such as intimidation or even violence and confession under pressure. The right to consult with a lawyer is also the implementation of the principle of equality of arms from the most basic stages of proceedings and psychological support for the suspect. (Jackson, 2016: 185). Such benefits of the assistance of a lawyer as psychological support or protection against any form of intimidation go beyond the issue of the right to a lawyer. Many international and regional documents also recognize the right to a lawyer, whose characteristics are defined through the jurisprudence of regional and national courts and international treaties. Of course, the accused's right to have a lawyer is completely different from his right to be in the presence of a lawyer. Because the accused may have a lawyer in terms of judicial formalities, but his lawyer may not be able to be present or defend effectively.

The right to access and have a lawyer is one of the basic guarantees of the defendant's defense rights and is one of the main and fundamental criteria of a fair and just trial. (Nazari et al, 2021: 561). What should not be overlooked is that the first stages of the proceedings, especially the presentation of charges and the first interrogation, involve stress on the part of the accused, which can lead to hasty decisions and have negative effects on the subsequent results of the charge. Therefore, this process should be fair and based on the law, but only if the law respects the dignity of a person, enables the effective exercise of their rights, and seeks to guarantee equality of arms, which is an inherent feature of a fair trial (Thaman, 2020: 4).

Authorities conducting this process must exercise utmost care to ensure that the dignity and rights of individuals are respected. Considering this context, it is clear that legal measures should be established to protect accused persons against the actions of law enforcement authorities. These measures can take the form of affirmative measures, such as informing defendants of their rights or allowing them to exercise their right to remain silent, or establishing a legal procedure for access to a defense attorney. Also, negative actions as exceptional rules regarding statements obtained without access to a lawyer. (Sakovich, 2018: 123) Although the right to legal aid to the accused in criminal proceedings is fully established in international legal systems, the details of this right, in other words, the time and manner of applying this right are not exactly clear, although the conditions are far from the same in different countries, especially European countries. Is. (Gilliom, 2020: 12). However, this research does not assess countries' compliance with the right to timely and confidential access to a lawyer. Nevertheless, there is strong interest in the formation of an international monitoring system that assesses the status and progress of States' actions regarding judicial independence and related issues in relation to international standards on fair trials.

This research examines the basics of the defense rights of the accused in access to a lawyer in international and European Union documents. First, the theoretical foundations of this right are examined in international documents, and then the EU laws and regulations in this

field are analyzed. Finally, the challenges and problems of implementing these rights in practice and the existing differences are discussed and suggestions are made to improve the current situation. The purpose of this research is to provide a comprehensive and detailed analysis of the defense rights of the accused in access to a lawyer and to examine the implementation solutions to improve these rights at the international level. Considering the importance of this issue in guaranteeing criminal justice and preserving human rights, examining the foundations and existing challenges can help to develop and strengthen the judicial systems of different countries. The main questions of this research include the following. What are the basics of access to a lawyer in international and European Union documents? What are the challenges and implementation problems in different countries in the field of access to a lawyer? And what solutions can be suggested to improve the situation of access to a lawyer at the international level?

Conclusion

One of the basic human rights is the right of access to a lawyer, which is mentioned in human rights documents such as the Universal Declaration of Human Rights and Covenants. We also see the acceptance of this as an accepted principle in domestic systems. The accused's access to a lawyer in the early stages of the criminal proceedings and the use of the accused's statements as evidence are controversial issues in the criminal process. Regarding the international foundations of securing the defendant's defense rights, we can refer to the theoretical foundations of human rights and criminal policy perspectives and strategies. Regarding the basics of human rights, it should be said that there are significant provisions in international human rights documents that are directly related to the criminal justice system. The right of the accused to be informed of his rights and the right of access to a lawyer are among the rights mentioned in numerous human rights documents. The doctrines of criminal law and strategies of criminal policy are also among the basics of securing the defendant's right to plead guilty, which existed in different systems and of course can be seen in the criminal policy of the United Nations.

Defendant's right to defense in international documents has been taken into consideration and evolved in various international meetings, and its practical effects can be seen in various international documents. In addition, regional documents such as the American Covenant on Human Rights and the African Charter on Human and People's Rights confirm the right of the accused to have access to a lawyer. This is of particular importance in the documents of the European Union and, in addition to the fundamental rights of the European Union and the Convention on Human Rights, it is reflected in the judgments of the European Court of Human Rights. Although it seems that the actions of the European Union in providing the defense rights of the accused in access to a lawyer are respected, but the report of the European Union Agency for Fundamental Rights shows that all the member states of the European Union covered by this report to the accused about their criminal trial rights. They do not inform in different ways.

In this context, several guidelines have been developed by the European Union Commission, which points to the importance of access to a lawyer. Of course, in some of its most basic provisions, there are conditions with completely unclear or extensive content, but it can be said that the main goals of the directive are, for example, to increase the mutual recognition of rulings and other decisions of judicial authorities and the necessary

approximation with laws that cooperation between competent authorities and support Facilitates the judiciary of individual rights, it was not realized. Through this directive, using interpretative tools, it is finally possible to guarantee that a minimum common level of protection of the right to legal aid in criminal proceedings and access to a lawyer is achieved throughout the EU, which should not be lower than the level guaranteed by the relevant documents. In this context, the European Court of Human Rights emphasizes in its procedure that for full effectiveness, the right of access to a lawyer must be guaranteed from the very beginning of a person's deprivation of liberty. Examining the practice of the European Court of Human Rights shows that the right of access to a lawyer guarantees that the stages of the preliminary investigation of the accused as well as the trial process are conducted in a fair manner.

مبانی حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین المللی، اتحادیه اروپا و رویه دیوان اروپایی حقوق بشر^۱ ولی شیرپور^۲✉

چکیده

زمینه و هدف: حق دسترسی به وکیل به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر در نظام داخلی و بین المللی شناخته شده و نقش مهمی در تضمین عدالت کیفری و حفاظت از حقوق فردی ایفا می کند، اما اجرای آن با چالش هایی همراه است. همچنین، در نظام های داخلی نیز شاهد پذیرش این امر به عنوان یک اصل پذیرفته شده هستیم. این پژوهش به تبیین مبانی حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین المللی و همچنین، اتحادیه اروپا پرداخته است.

روش: این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته است.

یافته ها و نتایج: حق اطلاع متهم از حقوق خود و حق دسترسی به وکیل از جمله حقوقی است که در اسناد حقوق بشری متعدد به آن اشاره شده است. آموزه های حقوق کیفری و راهبردهای سیاست جنایی نیز از جمله مبانی تأمین حقوق دفاعی متهم است که در نظام های مختلف وجود داشته و البته، در سیاست جنایی سازمان ملل متحد قابل مشاهده است. حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین المللی در نشست های مختلف بین المللی مورد توجه قرار گرفته و دچار تحول گردیده و آثار عملی آن را می توان در اسناد مختلف بین المللی ملاحظه نمود. اگرچه به نظر می رسد اقدامات اتحادیه اروپا در فراهم نمودن حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل رعایت می گردد، اما گزارش آژانس اتحادیه اروپا برای حقوق اساسی نشان می دهد که همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا تحت پوشش این گزارش به متهمان در مورد حقوق آنان به طرق مختلف اطلاع نمی دهند. رویه دیوان اروپایی حقوق بشر نیز مؤید آن است که حق دسترسی وکیل تضمین می نماید که مراحل تحقیقات مقدماتی از متهم و همچنین، فرآیند دادرسی به صورت عادلانه صورت می پذیرد.

کلیدواژه ها: وکیل، اسناد حقوق بشری، دادرسی کیفری، اتحادیه اروپا، اسناد بین المللی، رویه دیوان اروپایی حقوق بشر.

* استناددهی (APA): شیرپور، ولی. (۱۴۰۲). مبانی حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین المللی، اتحادیه اروپا و رویه دیوان اروپایی حقوق بشر. تحقیقات حقوقی بین المللی، ۱۶(۶۲)، ۱۹۵-۱۶۹.

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری آقای ولی شیرپور در رشته حقوق جزا و جرم شناسی می باشد.

۲. مربی گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه: shirpourvali@pnu.ac.ir

مقدمه

حضور وکیل دادگستری به عنوان شخصی متخصص در امور حقوقی و کیفری می‌تواند ضامن احقاق حق طرفین و اجرای صحیح قوانین باشد (سلیمی و بخشی زاده اهری، ۱۳۹۴). دسترسی متهم به وکیل در مراحل اولیه دادرسی کیفری و استفاده از اظهارات متهم به عنوان مدرک، موضوعات بحث‌برانگیز در روند کیفری است. بدون شک، این نیز یک مسئله کاربردی مهم است که دستگاه قضایی روزانه با آن مواجه است. مشارکت وکیل مدافع در روند کیفری نه تنها تضمین‌کننده حق دفاع، بلکه از هرگونه بدرفتاری با مظنون در حین بازجویی مانند ارباب یا حتی خشونت و اقرار تحت فشار جلوگیری می‌کند. حق مشاوره با وکیل نیز به منزله اجرای اصل تساوی سلاح‌ها از ابتدایی‌ترین مراحل دادرسی و حمایت روانی از مظنون است (جکسون^۱، ۲۰۱۶: ۱۸۵). چنین مزایای کمک وکیل به عنوان حمایت روانی یا حمایت در برابر هرگونه ارباب فراتر از موضوع حق داشتن وکیل است. بسیاری از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای نیز حق برخورداری از وکیل را به رسمیت می‌شناسند که ویژگی‌های آن از طریق رویه قضایی دادگاه‌های منطقه‌ای، ملی و معاهدات بین‌المللی تعریف شده است. البته، حق متهم در داشتن وکیل با حق وی در حضور وکیل دو امر کاملاً متفاوت است؛ زیرا ممکن است متهم به لحاظ تشریفات قضایی دارای وکیل باشد، اما وکیل وی امکان حضور یا دفاع مؤثر را نداشته باشد.

حق دسترسی و داشتن وکیل از تضمینات اساسی حقوق دفاعی متهم بوده و از جمله معیارهای اصلی و اساسی یک محاکمه منصفانه و عادلانه می‌باشد (نظری و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۶۱). چیزی که نباید نادیده گرفت، این است که اولین مراحل دادرسی، به ویژه ارائه اتهامات و اولین بازجویی، شامل استرس از جانب متهم است که می‌تواند منجر به تصمیمات عجولانه شود و تأثیرات منفی بر نتایج بعدی اتهام داشته باشد. بنابراین، این روند باید منصفانه و مبتنی بر قانون باشد، اما تنها در صورتی که قانون به حیثیت یک فرد احترام بگذارد، امکان اعمال مؤثر حقوق آنها را فراهم می‌کند و به دنبال تضمین برابری سلاح‌ها باشد که ویژگی ذاتی یک دادرسی عادلانه است (تامان^۲، ۲۰۲۰: ۴).

مقاماتی که این فرآیند را انجام می‌دهند، باید نهایت دقت را برای اطمینان از رعایت حیثیت و حقوق افراد انجام دهند. لذا، روشن می‌شود که تدابیر قانونی باید برای حمایت از افراد متهم در برابر اقدامات مقامات مجری قانون ایجاد شود. این اقدامات می‌تواند به شکل اقدامات مثبت مانند اطلاع دادن به متهمان در مورد حقوق آنها یا امکان استفاده از حق خود برای سکوت یا ایجاد یک رویه قانونی برای دسترسی به وکیل مدافع باشد. همچنین، اقدامات منفی به عنوان قواعد استثنایی

1. Jackson
2. Thaman

در مورد اظهاراتی که بدون دسترسی به وکیل به دست آمده است (ساکوویچ^۱، ۲۰۱۸: ۱۲۳). با آنکه حق کمک حقوقی به متهم در دادرسی کیفری در سیستم‌های حقوقی بین‌المللی کاملاً تثبیت شده است، اما جزئیات این حق، به عبارتی دیگر، زمان و نحوه اعمال این حق دقیقاً مشخص نیست و البته، به دور از شرایط یکسان در کشورهای مختلف، خصوصاً کشورهای اروپایی است (گلیروم^۲، ۲۰۲۰: ۱۲). اگرچه این تحقیق تبعیت کشورها از حق دسترسی به‌موقع و محرمانه به وکیل را ارزیابی نمی‌کند، با این وجود، علاقه شدیدی به شکل‌گیری یک سیستم بین‌المللی نظارت وجود دارد که وضعیت و پیشرفت اقدامات دولت‌ها را در رابطه با استقلال قضایی و موضوعات مرتبط با آن در ارتباط با استانداردهای بین‌المللی در محاکمات عادلانه ارزیابی کند.

این پژوهش به بررسی مبانی حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی و اتحادیه اروپا می‌پردازد. ابتدا، مبانی نظری این حق در اسناد بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس، به تحلیل قوانین و مقررات اتحادیه اروپا در این زمینه پرداخته می‌شود. در نهایت، چالش‌ها و مشکلات اجرایی این حقوق در عمل و تفاوت‌های موجود مورد بحث قرار می‌گیرد و پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت فعلی ارائه می‌شود. هدف از این تحقیق، ارائه یک تحلیل جامع و دقیق از حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل و بررسی راهکارهای اجرایی بهبود این حقوق در سطح بین‌المللی است. با توجه به اهمیت این موضوع در تضمین عدالت کیفری و حفظ حقوق بشر، بررسی مبانی و چالش‌های موجود می‌تواند به توسعه و تقویت سیستم‌های قضایی کشورهای مختلف کمک کند. سؤالات اصلی این تحقیق شامل موارد زیر است: مبانی دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی و اتحادیه اروپا چیست؟، چالش‌ها و مشکلات اجرایی موجود در کشورهای مختلف در زمینه دسترسی به وکیل کدامند؟ و چه راهکارهایی می‌توان برای بهبود وضعیت دسترسی به وکیل در سطح بین‌المللی پیشنهاد داد؟

۱- مبانی بین‌المللی تأمین حقوق دفاعی متهم

حق دفاع در مفهوم عمیق و گسترده آن، استخدام قوه استدلال و بیان با استفاده از ابزارهای قانونی به منظور رفع اتهامات انتسابی به افراد نزد مقامات قضایی لازمه حراست و حمایت سایر حقوق و آزادی‌های فردی است. در حقیقت، منشاء مشروعیت حق دفاع به مبنای مزبور احترام عمیق به حقوق و آزادی‌های فردی است؛ زیرا انسانی که اتهامی به وی نسبت داده می‌شود، باید بتواند به منظور حفظ حرمت و حیثیت خود در محکمه قضایی از خودش دفاع نموده و تقاضای صدور حکم برائت نماید (وثوقی، ۱۳۸۶: ۱۲۸). حق دفاع زمانی تحقق می‌پذیرد که تسهیلات و تضمینات مربوط به آن در اختیار وی قرار گیرد، صرف قائل شدن حق دفاع برای متهم، بدون فراهم نمودن

1. Sakowicz
2. Glerum

امکانات و شرایط آن، تنها باعث می‌شود که حق دفاع جنبه تشریفاتی پیدا کرده و در عمل، سبب تضییع و صدمه آن شود. در بین حقوق دفاعی متهم، حق داشتن وکیل مدافع از مهمترین آثار اصل برائت جزء تضمیناتی است که سبب سرعت و دقت در رسیدگی، ارتقاء سطح علمی مقامات قضایی و اتخاذ تصمیمی عادلانه و از سوی دیگر، باعث قوت قلب و رفع اضطراب از متهم می‌شود. دخالت وکیل مدافع به نفع متهم بوده و به جهت داشتن تخصص لازم در برابر مقامات قضایی و پیشگیری از اشتباهات احتمالی قضایی و سرعت و دقت در امر رسیدگی به نفع دستگاه عدالت و جامعه نیز هست (وثوقی، ۱۳۸۶: ۱۲۹). این مبانی در دو مقوله مبانی نظری حقوق بشر و دیدگاه‌ها و راهبردهای سیاست جنایی قابل بررسی و مطالعه می‌باشد.

۱-۱- مبانی نظری حقوقی بشری

در اسناد بین‌المللی حقوق بشری، مقررات قابل ملاحظه‌ای هست که با نظام عدالت کیفری ارتباط مستقیم دارند. مسائل و موضوعاتی چون قانونمندی جرائم و مجازاتها، برابری افراد در برابر قانون، منع عطف قوانین نامساعد به گذشته، منع شکنجه و آزار، حق رسیدگی به اتهام در مدت زمان معقول، حاکمیت فرض برائت، منصفانه بودن محاکمه و برخورداری از دیگر تضمین‌های دفاعی متهم از جمله جنبه‌های گوناگون جزایی نظام حقوق بشر محسوب می‌شوند (امیدی، ۱۳۸۲: ۱۱۸).

حقوق بشر در واقع، یک مفهوم گسترده است که گاه به یک اشتراک لفظی تبدیل می‌شود و هر یک از محیط‌های اجتماعی و یا واحدهای سیاسی برداشت و تعبیر خود را از آن ارائه می‌کنند. بررسی موضوع حقوق بشر این واقعیت را آشکار می‌سازد که اجتماعات انسانی و نظام‌های سیاسی در ابعاد و کیفیت حقوق بشر دارای نقاط اشتراک و نقاط افتراق هستند.

برای اولین بار، ایده نسل‌های سه‌گانه حقوق بشری در سال ۱۹۷۷ توسط کارل و ساک، مشاور حقوقی یونسکو مطرح شد. وی با تقسیم‌بندی مبتنی بر اسناد مصوب سازمان ملل، نسل اول حقوق بشر را حقوق سلبی معرفی می‌نماید که در پیمان‌نامه حقوق مدنی-سیاسی به آن اشاره شده و عموماً، به آزادی‌های فردی اطلاق می‌گردد. از آنجایی که حفظ حقوق فوق‌الذکر بیشتر به معنی عدم دخالت دولت یا دیگر شهروندان می‌باشد، نسل اول حقوق بشر به عنوان حقوق منفی یا سلبی شناخته می‌شود (عبودیت، ۱۴۰۱: ۱۸۹). نسل‌های سه‌گانه‌ی حقوق بشر هر کدام شامل حقوقی می‌باشد که احترام و تضمین آنها فراتر از حوزه‌های داخلی کشورها، در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی مورد تأکید قرار دارد. در شرایطی که طرح طبقه‌بندی نسل‌های حقوق بشر مورد انتقاد جدی قرار گرفته، تا جایی که با تردید به نسل سوم حقوق بشر نگاه می‌شود، سخن از نسل چهارم و حتی نسل پنجم حقوق بشر به میان آمده است (بابازاده، ۱۳۹۹: ۱۹۵). پیرامون حقوق بنیادین بشر نیز باید گفت حقوق بنیادین حقوقی هستند که وجود آنها موجب قوام آنها و نبود آنها موجب زوال شخص و شخصیت انسان می‌گردد. امتیاز اصطلاح حقوق بنیادین نسبت به حقوق بشر در این

است که بدون نیاز به تفکیک حقوق و آزادی‌های بنیادین از یکدیگر و همچنین، تفکیک بین نسل‌های مختلف حقوق بشر، تمامی حقوق و آزادی‌های اساسی تضمین شده از سوی قانون اساسی یا مقررات بین‌المللی را در بر می‌گیرد. از زمانی که این حقوق به وسیله هنجارهای قانون اساسی و مقررات بین‌المللی تضمین می‌گردند، وارد گروه نوعی حقوق بنیادین می‌شوند (گرجی، ۱۳۹۳: ۱۴). از این رو، حق دفاعی متهم در داشتن وکیل مدافع و امکان حضور او در فرآیند رسیدگی از جمله این حقوق بنیادین می‌باشد. به عبارت دیگر، حقوق دفاعی متهم به طور عام و حق برخورداری از وکیل به نحو خاص، به عنوان حقی از حقوق متهم محسوب می‌شود.

از این رو، می‌توان به مواردی چون فرض بر بی‌گناهی و براءت متهم اشاره نمود که در بیشتر اسناد بین‌المللی از جمله کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی پس از اشاره به حیثیت ذاتی، حقوق برابر و غیرقابل انتقال کلیه انبای بشر در مقدمه خود، به صراحت تمام اعلام می‌کند که این حقوق ریشه در کرامت ذاتی افراد بشر دارند (مک کرودن^۱، ۲۰۰۸: ۶۶۷). همچنین، اصل برابری سلاح‌ها نیز از جمله حقوق دفاعی دیگری است که از بنیان‌های حقوق بشری نشأت گرفته است. بر این اساس، یکی از راههای تحقق تساوی طرفین در فرآیند کیفری، حق استفاده متهم از برخورداری خدمات وکیل است.

۱-۲- دیدگاه‌ها و راهبردهای سیاست جنایی

آموزه‌های سیاست جنایی مترقی بر حق برخورداری متهم از وکیل در دعاوی کیفری تاکید دارند. این تشریفات برای متهم جنبه آموزشی و در فرض مجرمیت، کاربرد بازپرورانه دارد. همچنین، یکی دیگر از مواردی که در خصوص بنیان‌های حقوق بشری دفاعی متهم قابل بررسی است، موضوع راهبردهای سیاست جنایی می‌باشد.

مدل‌های مترقی سیاست جنایی دارای ابعاد و اصول راهبردی متعددی هستند؛ از جمله آنها اجتناب از اشتباهات قضایی و محکومیت بی‌گناهان، توسل به برنامه‌های عدالت ترمیمی و توسعه فرهنگ صلح و سازش است (عارفی و امیدی، ۱۳۸۹: ۱۷۰).

سیاست جنایی ممکن است در چهارچوب تعریف شده توسط عناصر اساسی منطقی جرم ارزیابی شود. این عناصر شامل مجرم با انگیزه و توانا، قربانی یا هدف و کنترل هستند. تنها در ترکیب معینی از این سه عنصر است که جرم می‌تواند رخ دهد و سیاست جنایی به یک یا چند مورد از این عناصر می‌پردازد. اهداف سیاست جنایی در موارد چهارگانه ذیل تعریف شده است: به حداقل رساندن هزینه‌های اجتماعی جرم، به حداقل رساندن هزینه‌های کنترل جرم، توزیع این هزینه‌ها و انجام این کار به شیوه‌ای عادلانه (دولتخواه پاشاکی، ۱۴۰۱: ۱).

1 . McCrudden

در خصوص سیاست جنایی سازمان ملل متحد نیز باید گفت که دولتهای پویا، به ویژه پس از پایان جنگ جهانی دوم، برای مهار بزهکاری، علاوه بر اعمال قواعد و نهادهای مختلف حقوق کیفری، از نهادهای سایر نظامهای حقوقی (حقوق اداری، حقوق مدنی، حقوق پزشکی و...) و نیز از حقوق پیشگیری از جرم، به عنوان تأسیسی مستقل از بازدارندگی و پیشگیری عام و خاص ناشی از تدوین و اجرای نظام کیفری استفاده می‌کنند. در این صورت، سیاست مبارزه با پدیده مجرمانه دارای هسته‌ای مرکزی به نام نظام کیفری است؛ لیکن، حول آن، حقوق پیشگیری و سایر نظامهای حقوقی نیز قرار دارد که «سیاست جنایی» یا سیاست کنترل جرم را تشکیل می‌دهد. سیاست جنایی در این مفهوم گسترده در قلمرو «سیاست اجتماعی» هر دولت قرار گرفته و متحول می‌شود که در واقع، مفهوم موسع سیاست کیفری است (نجفی ابراندآبادی، ۱۳۷۵: ۲).

با توجه به این که منشور ملل متحد جهان بر عزم خود جهت ایجاد شرایطی که تحت آن عدالت حفظ شود، تأکید می‌نماید و یکی از مقاصد خود را کسب همکاری بین‌المللی در ترویج و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادیهای اساسی بدون تبعیض از لحاظ نژاد، جنس، زبان یا مذهب اعلام می‌نماید، از این رو، اعلامیه جهانی حقوق بشر حاوی اصول مساوات در مقابل قانون فرض بی‌گناهی حق دادرسی منصفانه و عمومی توسط دادگاه مستقل و بی‌طرف و کلیه ضمانتها لازمه برای دفاع از افرادی که متهم به ارتکاب جرائم کیفری هستند، می‌باشد (استان^۱، ۲۰۱۵: ۹). همچنین، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی علاوه بر موارد فوق، به حق محاکمه بدون تأخیر و حق استماع منصفانه و عمومی توسط دادگاه ذیصلاح مستقل و بی‌طرف که به موجب قانون تأسیس یافته، تصریح می‌نماید. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هم بر تعهدات دولت‌ها طبق منشور ملل متحد جهت ترویج احترام جهانی و رعایت حقوق بشر و آزادی‌های بشری تأکید می‌نماید؛ مجموعه اصول حمایت از کلیه افرادی که تحت هرگونه بازداشت و زندان هستند که مقرر می‌نماید فرد بازداشت‌شده حق خواهد داشت با وکیل دعاوی تماس گرفته و مشورت نماید و از او کمک بگیرد.

۲- حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی

حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی مختلفی مورد بررسی قرار گرفته و به آن اشاره شده است که در ذیل به مطالعه آن می‌پردازیم.

۲-۱- پوشش بین‌المللی شکل‌گیری حقوق دفاعی متهم

حمایت کافی از حقوق بشر و آزادیهای اساسی که کلیه افراد محق به برخورداری از آنها هستند، خواه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا مدنی، سیاسی مستلزم آن است که کلیه افراد

دسترسی مؤثر به خدمات حقوقی و کلاهی حرفه‌ای مستقل را داشته باشند. از این رو، انجمن‌های حرفه‌ای و کلا دارای نقش مهمی در ارتقاء استانداردها و اخلاق حرفه‌ای، حمایت از اعضا در مقابل تعقیب و محدودیت‌های حق دسترسی و کیل^۱ و دخالت‌های نادرست، تأمین خدمات حقوقی برای کلیه افرادی که به آنها نیاز دارند و همکاری با مؤسسات دولتی و غیردولتی در پیشبرد اهداف عدالت و منافع عمومی هستند. و کلاهی دادگستری جهت انجام دفاع از صیانت از حقوق موکلین خود متکی به اصول و اسناد بین‌المللی می‌باشند. از این رو، با فقدان هر یک از آنها نه تنها پیش‌بینی لزوم استفاده از عنوان و کیل توسط قانگذار در قوانین و مقررات داخلی میسر نمی‌گردد، بلکه انجام خدمت و کالت به طرز صحیح و مؤثر امکان‌پذیر نمی‌شود. در هشتمین کنگره سازمان ملل برای پیشگیری از جرائم و رفتار با مجرمین که به اصول اساسی نقش و کلا مربوط می‌شود، مقرر گردید:

الف- کلیه افراد حق دارند خواستار کمک و کیلی که خود انتخاب می‌نماید، برای حمایت و ثبوت حقوق خود و دفاع از آنها در کلیه مراحل رسیدگی جزائی بشوند.

ب- دولت‌ها اطمینان حاصل خواهند نمود که روش‌های مؤثر و مکانیسم‌های کافی برای دسترسی مؤثر و مساوی به و کلاء جهت کلیه داخل قلمرو آنها و تابع صلاحیت‌های آنها بدون تبعیض از هر لحاظ، مثل تبعیض بر اساس ادیان، رنگ، ریشه، زبان، مذهب، عقاید سیاسی و غیره وجود داشته باشد.

پ- دولت‌ها از اختصاص وجوه و منافع دیگر به قدر کافی جهت خدمات حقوقی به افراد فقیر و در صورت لزوم، به افراد ضعیف و ناتوان دیگر اطمینان حاصل خواهند نمود. اشکال در جمله انجمن‌های حرفه‌ای و کلاء در سازماندهی و اختصاص این گونه خدمات، تسهیلات و منابع دیگر همکاری خواهند نمود.

۱. به طور مثال، در حقوق فرانسه پیرامون جرائم تروریستی و سازمان‌یافته، محدودیت زمانی در دسترسی به وکیل وجود دارد. در این راستا، ماده ۴-۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه بیان می‌دارد: «از شروع تحت‌نظر، شخص می‌تواند تقاضای وکیل نماید. در صورتی که وی و کیلی را انتخاب نکرده باشد یا وکیل انتخابی نتواند حاضر شود، او می‌تواند از رئیس کانون و کلاء تقاضای تعیین وکیل نماید (...). وکیل می‌تواند در شرایطی که محرمانه بودن مذاکرات آنها حفظ شود، با شخص تحت‌نظر ملاقات کند (...). در پایان گفتگو که نباید بیش از سی دقیقه به طول بیانجامد، چنانچه وکیل لازم بداند می‌تواند ملاحظات کتبی خود را جهت درج در پرونده ارائه دهد. وکیل نمی‌تواند در طول مدت تحت‌نظر به هر دلیلی از این ملاقات خودداری کند (...). اگر شخص به علت یکی از جرائم مذکور در بندهای شماره ۴، ۶، ۷، ۸، ۱۵ ماده ۷۳-۷۰۶ تحت‌نظر قرار گرفته باشد، در پایان چهل و هشت ساعت بعد از تحت‌نظر، وکیل می‌تواند با شخص مورد نظر ارتباط برقرار کند. در صورتی که شخص به خاطر یکی از جرائم مذکور در بندهای شماره ۳ و ۱۱ همین ماده تحت‌نظر قرار گرفته باشد، در پایان هفتاد و دو ساعت بعد از تحت‌نظر، امکان گفتگو و ملاقات وکیل با وی وجود دارد (...).» برای اطلاعات بیشتر تر.ک به تدین، عباس؛ **قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه**، چاپ سوم، تهران، انتشارات خرسندی، ۱۴۰۰.

ت- دولتها و انجمنهای حرفه‌ای و کلاء برنامه‌های آگاهی عمومی درباره حقوق و تکالیف خودشان براساس قانون و اهمیت نقش و کلاء در حمایت از آزادی‌های اساسی را ترویج خواهند نمود؛ توجه خاصی به کمک افراد فقیر و دیگر افراد ضعیف و ناتوان و ایجاد امکان احراز حقوق آنها در موارد ضروری استفاده از کمک و کلاء خواهد گردید. در هشتمین کنگره سازمان ملل برای پیشگیری از جرایم و رفتار با مجرمین تضمین‌های خاص در امور عدالت جزائی نیز پیش‌بینی گردید که عبارتند از:

نخست- دولتها اطمینان حاصل خواهند نمود که کلیه افراد به فوریت توسط مقام ذی صلاح از حق استفاده از کمک و کیلی که خودشان انتخاب می‌نمایند، به محض دستگیری یا بازداشت یا متهم شدن به ارتکاب جرائم جزایی، مطلع شوند.

دوم- افرادی که وکیل ندارند، در کلیه مواردی که منافع عدالت ایجاب می‌کند، حق دارند از وکیلی باتجربه و شایسته در زمینه‌ای که با ماهیت جرم انتسابی به آنها مناسبت داشته باشد، جهت تأمین معاضدت حقوقی مؤثر بدون پرداخت وجهی در صورتی که فاقد امکان کافی برای پرداخت هزینه این گونه خدمات باشند، برخوردار گردند.

سوم- دولتها همچنین اطمینان حاصل خواهند کرد که کلیه افراد دستگیر و بازداشت شده با اتهام یا بدون اتهام جزائی، دسترسی فوری به وکیل که نباید در هر حال بیش از ۴۸ ساعت از زمان دستگیری یا بازداشت باشد، پیدا کنند.

چهارم- کلیه افراد دستگیر، بازداشت یا زندانی شده فرصت و زمان و تسهیلات کافی برای ملاقات و ارتباط و مشورت با وکیل بدون تأخیر دخالت و بی‌کم‌وکاست و با قید کامل مجرمانه بودن خواهند داشت. این مشورت در معرض دید ولی در فاصله‌ای که حرفها توسط ضابطین قانون شنیده نشود، صورت خواهد گرفت.

پنجم- وکلاء در حمایت از حقوق موکلین خود و ترویج آرمان عدالت به حقوق بشر و آزادیهای اساسی که مورد شناسایی حقوق داخلی و بین‌المللی می‌باشد، ارج نهاده و همواره آزادانه و با دقت طبق قانون و استانداردها و اصول اخلاقی شناخته شده و حرفه و کالت عمل خواهند نمود. ششم- وکلاء همواره به منافع موکلین خود وفادار خواهند بود و احترام خواهند گذاشت.

در کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادیهای اساسی که در تاریخ سوم سپتامبر ۱۹۵۳ میلادی لازم‌الاجرا گردیده (امیرارجمند، ۱۳۸۵: ۱۵)، بند ۳ ماده هشتم آن چنین مقرر می‌دارد:

هر کس که به جرم کیفری متهم شود، حداقل حقوق ذیل را دارد: الف) اطلاع یافتن فوری و مفصل از ماهیت و علت اتهام علیه خود به زبانی که درک می‌کند. ب) داشتن زمان و تسهیلات کافی برای تهیه دفاعیه خود. پ) دفاع از خود شخصاً یا با وکیل منتخب خود، یا در صورتی که

توانایی پرداخت حق‌الوکاله را ندارد، هرگاه مصالح عدالت ایجاب کند، بدون پرداخت هزینه به وی، معاضدت قضایی شود.

قسمت چهارم بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی مربوط به حقوق سیاسی و مدنی ۱۹۶۶ میلادی تصریح کرده است: متهم حق دارد در محاکمه حاضر شود و شخصاً یا توسط وکیل منتخب از خود دفاع نماید و چنانچه وکیل نداشته باشد، از حق داشتن وکیل مطلع گردد و در صورت اقتضای عدالت و عدم توانایی به صورت رایگان، برای او وکیل تعیین شود (امیدی، ۱۳۷۹: ۵۷).

قسمت د بند ۲ ماده ۸ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر نیز مقرر می‌دارد: متهم حق داشته باشد شخصاً از خود دفاع کند یا وکیل منتخبش به او کمک کند و آزادانه بطور خصوصی با وکیل خود ارتباط داشته باشد. و همچنین، در قسمت ه بند ۲ همان ماده آمده است: اگر متهم شخصاً از خود دفاع نکند یا در زمان تعیین‌شده قانونی وکیل معرفی نکند، این حق جداناپذیر و انتقال‌ناپذیر اوست که وکیل معین‌شده بوسیله دولت به وی مساعدت کند؛ اعم از اینکه اجازه تعیین چنین وکیلی را داده باشد یا ن داده باشد (امیر ارجمند، ۱۳۸۵: ۱۱۸).

قسمت ب بند ۱ ماده ۷ منشور آفریقای حقوق بشر نیز تضمین مشابهی را پیش‌بینی کرده است و کمیته حقوق بشر در تفسیر کلی این تضمین گفته است که متهم یا وکیل او باید از حق شرکت و دفاع در تمام مراحل تحقیق و رسیدگی برخوردار باشد؛ همچنانکه در صورت اعتقاد به غیرمنصفانه بودن محاکمه، از حق اعتراض به دادگاه برخوردار است. همچنین، در بیستین کنگره اتحادیه بین‌المللی وکلا (۱۹۶۴ میلادی)، اصول اساسی شغل وکالت در دنیا به تصویب رسید که اهم آنها به شرح ذیل می‌باشد:

۱- وکیل حق دارد بعنوان نماینده یا مشاور دو شخص حقیقی یا حقوقی در منافع مادی، جسمی و یا روحی او دخالت نموده و او را همراهی نماید. ۲- در امور کیفری، وکیل حق دارد از شروع تحقیقات دخالت نماید. ۳- وکیل را نمی‌توان در هیچ امری مجبور به دادن دلایلی بر ضرر موکل خود به طرف نمود یا از او خواست که در تقویت دلایل اتهام، اشتراک مساعی نماید و وکیل تهیه و تسلیم دلایل دفاعی و آنچه لازمه اثبات ادعاست، آزادی مطلق دارد. ۴- آزادی وکیل مقید به مدت نبوده، تکلیف اصلی او حفظ این آزادی در تمام شئون و معنای این کلمه است. وکیل مختار در قبول وکالت است. ۵- وکیل آزادانه توسط موکل انتخاب می‌شود و قبول وکالت رابطه اعتماد و اطمینانی ایجاد می‌نماید که در مورد وکالت‌های تسخیری نیز موجود است. ۶- دفاع یا مشورت کاملاً شخصی است. ۷- در مورد حفظ اسرار حرفه‌ای تنها وجدان وکیل حاکم است، حتی در موردی که موکل او را از این قید آزاد می‌کند؛ مکاتبات وکیل مادام که دلیل توافقی نباشد، سری است. ۸- دفتر وکیل مصون از تعرض است و این مصونیت ملازمه با شغل وکالت داشته و کانون حافظ آن است. ۹- اظهارات وکیل در دادگاه قابل مجازات نیست. ۱۰- دفاع آزاد

جزء نظامات عمومی است. ۱۱- کانون و کلا مستقل از دولت و سازمان‌های دولتی است (کاتبی، ۱۳۵۷: ۳۳۴-۳۳۲).

علاوه بر اصول حاکم بر شغل و کالت، وکیل باید در حد اعلای پرهیزگاری، درستکاری، شهامت و شجاعت بوده و علاوه بر ملکات اخلاقی، باید به قوانین و مقررات، رویه‌های قضایی، روانشناسی، علوم اجتماعی، مسائل فنی تسلط داشته و اجمالاً، مغز او باید گنجینه‌ای باشد تا بتواند برای حل مشکلات و رفع معضلات خویش مفید واقع شود.

در هشتمین کنگره سازمان ملل در مورد تضمین‌های فعالیت و کلا، این چنین مقرر شد: ۱- دولت‌ها اطمینان حاصل خواهند نمود که وکلا قادر به ایفای کلیه وظایف حرفه‌ای خود بدون تهدید، ارعاب، ممانعت و دخالت نادرست می‌باشند؛ همچنین، قادر به مسافرت و مشاوره با موکلین خود به طور آزادانه در داخل و خارج از کشور هستند. ۲- در مواقعی که اهمیت و کلاء در معرض تهدید به خاطر انجام وظایف آنها قرار دارد، بایستی از ایشان به قدر کافی توسط مقامات مملکت حفاظت شود. ۳- وکلاء نباید به خاطر انجام وظایف خودشان، با موکلین یا اهداف موکلین یکی دانسته شده و در یک ردیف قرار داده شوند. ۴- هیچ دادگاه یا مقام اداری که در آن حق استفاده از دفاع شناخته شده است، نباید حق وکیل را برای حضور در آن از سوی موکل خود رد نماید؛ مگر این که وکیل مزبور طبق قانون یا رویه ملی و یا اصول حاضر فاقد کفایت و صلاحیت شناخته شده باشد. ۵- وکلاء از مصونیت مدنی و کیفری برای مطالبی که با حسن نیت به طور کتبی یا شفاهی جهت دادخواهی یا در خلال حضور حرفه‌ای خود در دادگاه یا در مقابل حقوقی یا اداری دیگر ابراز می‌نمایند، برخوردار خواهند بود. ۶- این تکلیف برعهده مقامات ذی صلاح است که اطمینان حاصل نمایند وکلا به اطلاعات پرونده‌ها و اسناد مناسب که در اختیار یا کنترل آنهاست، در مدت زمان کافی برای معاضدت حقوقی موثر توسط ایشان برای موکلین خود، دسترسی داشته باشند. این دسترسی باید در اولین فرصت مقتضی فراهم شود. ۷- دولتها این مطلب را به رسمیت شناخته و رعایت خواهند کرد که کلیه ارتباط و مشورت‌های وکلاء و موکلین آنها در محدوده ارتباط حرفه‌ای محرمانه بماند.

کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان که وابسته به شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل و مرکب از حقوقدانان برجسته جهان است، در حدود چهار هزار نفر از حقوقدانان نود کشور جهان با آن همکاری دارند. این کمیسیون بعد از جنگ جهانی تشکیل شده که هر چند سال یکبار در یکی از پایتخت‌های جهان با شرکت حقوقدانان تشکیل می‌شود و در مسائل مختلف حقوقی بحث و اظهار نظر می‌نمایند.

کمیسیون مزبور در کنگره‌های مختلف در مورد وکالت اظهارنظرهایی کرده که ما اینک به پاره‌ای از آنها اشاره می‌کنیم. کنگره دهلی نو (هندوستان) در این کنگره اعلامیه مورخ ۱۰ ژانویه

۱۹۵۹ میلادی حاوی نکات زیر است: ۱- وکیل باید مختار باشد که وکالت موکل را قبول یا رد کند. ۲- هر وقت زندگی، آزادی اموال، یا حسن شهرت شخص در معرض خطر قرار گیرد، باید در انتخاب وکیل آزاد باشد؛ در این صورت، وکیل باید آمادگی قبول وکالت‌های غیرمطبوع خویش را هم داشته باشد. ۳- وقتی وکیلی وکالتی را قبول کرد، حق استعفاء ندارد؛ مگر با عذر موجه. ۴- وکیل باید تمام وسایل قانونی و تدابیر منطقی را برای دفاع از حق موکلش بدون توجه به عواقب امر به کار ببرد. ۵- فقرا نباید به علت عدم قدرت پرداخت حق الوکاله، از انتخاب وکیل مدافع محروم گردند. این امر باید از طریق معاضدت قضایی تأمین گردد. ۶- متهم باید در تمام مدت تحقیقات بتواند با وکیل منتخب خود مشورت کند و او باید فوراً به داشتن چنین حقی از طرف مامور تحقیق آگاه گردد. مامور تحقیق باید بی‌طرفانه تمام عناصر پرونده را در اختیار متهم وکیل مدافع وی قرار دهد. اگر دلایلی بدون رعایت اصول جمع‌آوری شود، آنها را علیه متهم مورد استفاده قرار داد.

در کنگره ریودوژانیرو که در ۱۵ دسامبر ۱۹۶۲ میلادی برگزار شد، ضمن تأیید مصوبات کنگره‌های قبلی، تصمیمات زیر اتخاذ گردید:

۱- کاردانی و تجربه و دانش وکیل نباید تنها به نفع موکل بکار رود، بلکه باید منبع صیانت حقوق اجتماعی باشد. ۲- وکلای دادگستری رسالت دارند که در تشکیل قوه قانونگذاری از راه انتخابات دموکراتیک و ایجاد قوه قضاییه مستقل با امکانات مالی کافی در تأسیس حمایت اجتماعی از حقوق بشری کوشش بی‌دریغ بکار برند. ۳- کانون‌های وکلا باید در اصلاح و تکمیل قوانین و تهیه طرح‌های قانونی خاصه در کشورهای که اطلاعات عمومی محدود است، اقدام نمایند. ۴- وکلاء باید بکوشند تا عموم مردم احترام به قانون را مد نظر قرار دهند و به ارزش حقوق قانونی خود پی ببرند. ۵- وکیل دادگستری باید در تجسم سجایای اخلاقی در انجام وظایف حرفه‌ای خود نمونه زنده و کامل مردم و مظهر پرهیزکاری، کاردانی، شهامت و فداکاری در راه خدمت به بشر و آرمانهای انسانی باشد. ۶- کانون‌های وکلا و اتحادیه‌های مستقل وکالتی با دارا بودن سازمان خودمختار با آزادی عمل لازم باید به مثابه یک قوه مشکل‌صلاحیت علمی و اخلاقی وکلا را تشخیص دهند و از ادامه کار وکلای منحرف فاقد سجایای عالی حرفه‌ای جلوگیری نمایند.

امروزه، در دنیا علاوه بر سازمان ملل متحد، سازمانهای مستقل دیگری وابسته به سازمان مزبور برای امر فرهنگی و تربیتی، کار، بازرگانی، مبارزه با مواد مخدر، مبارزه با مجرمین، حمایت از زندانیان، داوری، دادگستری و نظایر اینها وجود دارد و روزی نیست که در کشورهای مختلف جهان، کنفرانس‌ها و گنکره‌هایی تشکیل نشود و در راه خیر و صلاح بشریت و اعتلاء حقوق انسانی و رفع مشکلات جهانی مذاکراتی نشود، قواعدی وضع نگردد و اقداماتی انجام نگردد. از

جمله سازمان‌های بین‌المللی که به وسیله وکلای دادگستری در زمینه بررسی مسائل حرفه‌ای، تحکیم روابط همکاری، مطالعه در موضوعات جدید حقوقی تأمین عدالت بین ملت‌ها، ایجاد نظامات مترقی و ارائه راه‌حل‌های اصولی در مباحث مطروحه تأمین گردیده، یکی، اتحادیه بین‌المللی وکلای دادگستری و دیگری، انجمن جهانی کانون‌های وکلا اتحادیه بین‌المللی وکلا که اختصاراً یو.ای.آ نامیده می‌شود، نخستین بار در ۸ ژوئیه ۱۹۲۷ میلادی در شهر شارلروا کشور بلژیک تشکیل شده و مطابق قانون خاص آن دولت که انجمن‌های علمی و بین‌المللی اشخاص را حقوقی شناخته، شخصیت حقوقی پیدا کرده و رسماً، تأسیس یافته است و به این ترتیب، در قلمرو اشخاص حقوقی حقوق عمومی بین‌المللی است و در مقدمه اساسنامه به این امر اشاره شده که انجمنی تحت عنوان اتحادیه بین‌المللی وکلا برطبق قانون بلژیک مورخه ۲۵ اکتبر ۱۹۱۹ میلادی راجع به سازمان‌های بین‌المللی ایجاد می‌شود. ماده اول اساسنامه اتحادیه بین‌المللی وکلا هدف‌های اتحادیه را با تصریح به اینکه هیچ نوع جنبه سیاسی و مذهبی ندارد، بشرح ذیل بیان کرده: الف- کوشش در اعتلاء مقام وکالت و بالا بردن سطح اصول اساسی آن در دنیا و سعی در استقلال در اقدامات و آزادی بیان و کلا بنفع اصحاب دعوی. ب- حفظ روابط و مناسبت دائمی بین مجامع وکالتی و کانون‌های وکلا و اعضای آن‌ها و تقویت و همکاری با آنها از نظر بین‌المللی. ج- همکاری با سازمان‌های ملی یا بین‌المللی واحد که هدف و آرمان مشابه با اتحادیه دارد.

۲-۲- رویکرد اسناد بین‌المللی در تأیید حق متهم به داشتن وکیل

نخستین رویکرد باز می‌گردد به اعلامیه جهانی حقوق بشر که به عنوان مهمترین سند حقوق بشری می‌توان از آن نام برد. این سند اگرچه با اجماع دولتها شکل گرفت، اما هیچ‌گاه نتوانست صورت الزام‌آوری داشته باشد و لذا، به دلیل اختلافات دولتها در الزام‌آوری آن، بعدها محتوای آن در قالب دو میثاق حقوق مدنی و سیاسی و همچنین، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شکل گرفت.

انتخاب عنوان «اعلامیه جهانی» و حتی نه «بین‌المللی» نشانگر ابتدای این سند بر ایده فراسرزمینی و فراحاکمیتی می‌باشد. تدوین‌کنندگان در واقع، به این باور رسیده بودند که حق‌های انسانی وجود دارد که استحقاق انسان‌ها نسبت به آن فراتر از اراده حاکمیتی کشورهاست (قاری سید فاطمی، ۱۳۹۳: ۱۷۴). برخی معتقدند برای نخستین بار تدوین‌کنندگان میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ میلادی در بند ۳ ماده ۱۴، حق برخورداری متهم از وکیل مدافع را مورد توجه قرار داده‌اند (نیازپور، ۱۳۸۶: ۹۶)؛ ولی به نظر می‌رسد اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ میلادی قبلاً، به موجب بند ۱ ماده ۱۱، این حق را به رسمیت شناخته بود. در بند یک از ماده یازدهم در این اعلامیه آمده است: «هر کس که به بزهکاری متهم شده باشد، بی‌گناه محسوب خواهد شد تا وقتی که در جریان یک دعوی عمومی که کلیه تضمین‌های لازم جهت دفاع او تأمین شده باشد، تقصیر او

قانوناً محرز گردد.» در واقع، عبارت کلیه تضمین‌های لازم جهت دفاع متهم، اشاره به یکی از اصلی‌ترین این تضمین‌ها، یعنی حق دسترسی به وکیل، دارد.

رویکرد دیگر مربوط است به میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی که بیان‌کننده حقوق بنیادین انسان‌هاست. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی یک معاهده بین‌المللی است که کشورهای عضو را متعهد می‌سازد به حقوق مدنی و سیاسی افراد، از جمله حق زندگی، آزادی مذهب، آزادی بیان، آزادی اجتماعات، حقوق انتخاباتی و همچنین، به روند و دادرسی عادلانه احترام بگذارند.

بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ میلادی که در سال ۱۳۵۴ هجری شمسی به تصویب قانونگذار ایران رسیده است، مقرر می‌دارد: «هرکس متهم به ارتکاب جرمی شود، با تساوی کامل، لاقول حق تضمین‌های ذیل را خواهد داشت...؛ (ب) وقت و تسهیلات کافی برای تهیه دفاع و ارتباط با وکیل منتخب خود را داشته باشد...؛ (د) در محاکمه حاضر شود و شخصاً یا به وسیله وکیل منتخب خود، از خود دفاع کند و در صورتی که وکیل نداشته باشد، حق داشتن یک وکیل به او اطلاع داده شود و در مواردی که مصالح دادگستری اقتضا نماید، از طرف دادگاه راساً برای او وکیل تعیین شود که در صورت عجز از پرداخت حق‌الوکاله، هزینه‌ای نخواهد داشت. مقررات بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی با تغییر جزئی در ماده ۲۱ و ۱۸، مقررات دیوان بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و ماده ۱۷ مقررات دیوان بین‌المللی برای رواندا و بند ۲ ماده ۵۵ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، حق داشتن وکیل در مرحله تحقیقات و صدور کیفرخواست را به رسمیت شناخته است.

سند دیگر، کنوانسیون حقوق کودک است که در راستای حمایت از کودکان تدوین گردید. کنوانسیون حقوق کودک در سازمان ملل متحد می‌باشد که مدافع آزادی و امنیت کودکان در سراسر جهان است و حقوق اساسی آن‌ها را تضمین می‌کند. در این کنوانسیون، الگوهای حقوق طبیعی دیده می‌شود (داور و تسلیمی، ۱۴۰۲: ۳۷). این معاهده در سال ۱۹۸۹ میلادی مورد پذیرش مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفت و در سال ۱۹۹۰ میلادی به اجرا درآمد. تا اکتبر ۱۹۹۸ میلادی، ۱۹۱ کشور به عضویت آن درآمد بودند. این معاهده ضامن محاکمه عادلانه کودکانی است که به جرایمی متهم شده‌اند.

میثاق آمریکایی حقوق بشر مصوب ۱۹۸۷ میلادی نیز از جمله اسناد منطقه‌ای است که به موضوع حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل اشاره دارد. کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، که همچنین به عنوان پیمان سن خوزه شناخته می‌شود، یک سند بین‌المللی حقوق بشر است. این معاهده توسط بسیاری از کشورهای نیمکره غربی در سن خوزه، کاستاریکا، در ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹ به

تصویب رسید و پس از تودیع یازدهمین سند تصویب (گرانادا) در ۱۸ ژوئیه ۱۹۷۸ لازم‌الاجرا شد. نهادهایی که مسئول نظارت بر رعایت کنوانسیون هستند، کمیسیون حقوق بشر بین آمریکایی^۱ و دادگاه بین آمریکایی حقوق بشر^۲ هستند که هر دو ارگان‌های سازمان کشورهای آمریکایی^۳ هستند. این سند در ماده ۸ خود در بند دوم اذعان می‌دارد: «هر کس که به جرمی کیفری متهم باشد، تازمانی که جرم وی بر اساس قانون اثبات نشده است، حق دارد که بی‌گناه تلقی شود. هر فرد متهمی حق دارد به طور کامل از حداقل تضمین‌های ذیل برخوردار باشد: «... متهم حق دارد خود شخصاً یا به یاری وکیل قانونی که خود انتخاب کرده است و به طور آزادانه و بدون محدودیت و تجاوز به حریم خصوصی آنان، از خود دفاع کند.»

سند حقوق بشری منطقه‌ای دیگر که به حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل اشاره دارد، منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مصوب ۱۹۸۲ میلادی می‌باشد. منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم (همچنین، به عنوان منشور بانجول^۴ شناخته می‌شود) یک سند بین‌المللی حقوق بشر است که هدف آن، ارتقا و حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در قاره آفریقا است. این سازمان تحت حمایت سازمان وحدت آفریقا (از زمانی که اتحادیه آفریقا جایگزین آن شد) ظهور کرد که در سال ۱۹۷۹ در مجمع سران کشورها و دولت‌ها قطعنامه‌ای را تصویب کرد که خواستار ایجاد کمیته‌ای متشکل از کارشناسان برای پیش‌نویس یک قاره در سراسر قاره شد. در ماده ۷ منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مصوب ۱۹۸۲ آمده است: هر کس حق دارد بخواهد دلایلش مورد استماع قرار گیرند، ضمن آن که حق برخورداری از حقوق زیر را داراست: بند ج- هر کس باید حق دفاع داشته باشد که این حق شامل حق دفاع توسط وکیل به انتخاب خود فرد نیز می‌شود.

۳- اسناد اتحادیه اروپا در دسترسی متهم به وکیل

اگرچه اسناد حقوق بشری منطقه‌ای آفریقایی و آمریکایی نیز در این زمینه وجود دارد، اما با توجه به اهمیت و گستردگی این امر در اسناد اتحاد اروپا، آن را در فصلی مجزا مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

۳-۱- دسترسی به وکیل در منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا

منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا^۵ برخی از حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را برای شهروندان و ساکنان اتحادیه اروپا در مقررات این اتحادیه گنجانده است. این پیش‌نویس توسط کنوانسیون اروپا تهیه و در ۷ دسامبر ۲۰۰۰ توسط پارلمان اروپا، شورای وزیران و کمیسیون اروپا به

1. Inter-American Commission on Human Rights
2. Inter-American Court of Human Rights
3. Organization of American States (OAS)
4. Banjul Charter
5. Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR)

طور رسمی اعلام شد. با این حال، وضعیت حقوقی آن زمان نامشخص بود و تا زمان لازم‌الاجرا شدن معاهده لیسبون در ۱ دسامبر ۲۰۰۹، اثر حقوقی کامل نداشت (آناگنوستوپولوس^۱، ۲۰۱۴: ۱۱).

منشور بخشی از حوزه سیاست منطقه آزادی، امنیت و عدالت^۲ اتحادیه اروپا است. این قانون در مورد تمام نهادهای اتحادیه اروپا که باید مطابق با مفاد آن اقدام کنند، اعمال می‌شود؛ زیرا دادگاه‌های اتحادیه اروپا هر قانون یا حکم اتحادیه اروپا را که به عنوان ناسازگار با منشور ارزیابی شود، بی اعتبار می‌کند (نووکمت^۳، ۲۰۱۹: ۹۹).

مواد ۴۷ و ۴۸ منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا حقوق مختلف متهمان را در دادرسی کیفری تضمین می‌کند. این‌ها شامل فرض براءت، حق دفاع، حق محاکمه عادلانه و حق دفاع مؤثر و دسترسی به وکیل است. کشورهای عضو اتحادیه اروپا این اقدامات را در قوانین ملی خود گنجانده‌اند. آژانس حقوق اساسی اتحادیه اروپا^۴ نحوه اجرای آنها در عمل در چندین کشور عضو را ارزیابی کرد. این گزارش یافته‌های اصلی خود را با تمرکز بر حق کسب اطلاعات و دسترسی به وکیل، هم در دادرسی کیفری داخلی و هم در هنگام صدور حکم بازداشت اروپایی^۵ ارائه می‌کند. می‌کند.

گزارش آژانس اتحادیه اروپا برای حقوق اساسی^۶ در این زمینه بسیار مفید و حاوی اطلاعات مهم در دسترسی به وکیل و اطلاع از این حقوق در اتحادیه اروپاست. به شیوه‌ای مؤثر، کار میدانی آژانس اتحادیه اروپا برای حقوق اساسی نشان می‌دهد که همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا تحت پوشش این گزارش به متهمان در مورد حقوق دادرسی کیفری خود به طرق مختلف اطلاع نمی‌دهند.

ممکن است موانعی برای دسترسی متهمان به اطلاعات به دلیل آسیب‌پذیری‌های خاص، مانند موانع زبانی، فقدان آموزش، ناتوانی یا مسمومیت با الکل یا مواد وجود داشته باشد. در این خصوص، اقداماتی برای تأیید درک متهم از اطلاعات ارائه‌شده انجام می‌گیرد، به ویژه زمانی که وکیلی در آن موقعیت حضور ندارد.

دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد حق دسترسی به اطلاعات در دادرسی کیفری، در ماده ۳ (۲) و ماده ۴ مقرر می‌دارد که «اطلاعات مربوط به حقوق باید به صورت شفاهی یا کتبی، به زبانی ساده و قابل دسترس و با در نظر گرفتن نیازهای خاص ارائه شود. از متهمان آسیب‌پذیر تنها زمانی که متهمان از آزادی محروم می‌شوند، مقامات مربوطه باید یک «حقوق‌نامه» کتبی به آنها ارائه

1. Anagnostopoulos
2. Area of freedom, security and justice (AFSJ)
3. Novokmet
4. EU Agency for Fundamental Rights (FRA)
5. European arrest warrant (EAW)
6. EU Agency for Fundamental Rights (FRA)

دهند که به زبانی ساده و در دسترس تهیه شده باشد تا برای افراد غیرقانونی به راحتی قابل درک باشد. این امر شامل حق داشتن وکیل می‌باشد که بتواند بطور دقیق و مشخص حقوق متهم را به وی متذکر شود، خصوصاً زمانی که متهم شهروندی اتحادیه اروپا را ندارد.^۱

۳-۲- حق دسترسی به وکیل در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر

حق کمک حقوقی در دادرسی کیفری به عنوان یک حق اساسی و پیش‌نیاز تضمین اصول دادرسی عادلانه در مهمترین اسناد حقوقی بین‌المللی و اروپایی تثبیت شده است؛ برای مثال، بند ۳ (ج) ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر این حق را می‌دهد که «هر کس متهم به یک جرم کیفری ... شخصاً یا از طریق کمک حقوقی به انتخاب خود، از خود دفاع کند...».

اهمیت این حق همچنین، در تعداد قابل توجهی از احکام دادگاه اروپایی حقوق بشر به وضوح توضیح داده شده است که بیان می‌کند حق هر فرد متهم به یک جرم کیفری برای دفاع مؤثر توسط یک وکیل، که در صورت نیاز به طور رسمی واگذار می‌شود، انجام خواهد گرفت.^۲ یکی از ویژگی‌های اساسی دادرسی عادلانه و شرط تضمین اثربخشی بقیه تضمین‌های پیش‌بینی شده در ماده (۶) کنوانسیون است که در غیر این صورت، نمی‌توان به اندازه کافی از آنها حمایت کرد. وکیل تنها فردی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند کمک کند تا اطمینان حاصل شود که مظنون یا متهم از تمام حقوق خود در یک روند کیفری که روزه‌روز پیچیده‌تر می‌شود، استفاده می‌کند.^۳

رویه قضایی مربوطه دادگاه اروپایی حقوق بشر نیز الزامات دسترسی به اطلاعات را تعیین می‌کند، زیرا تنها درک مؤثر متهم از حقوق، امکان استفاده از این حقوق را برای او ممکن می‌سازد. شناخت گسترده اهمیت حق کمک حقوقی در دادرسی کیفری، استقرار آن در اسناد بین‌المللی الزام‌آور و همچنین، وجود یک تقنین قضایی غنی مرتبط در آراء دیوان اروپایی حقوق بشر - که آراء آن برای کشورهای عضو نیز الزام‌آور است - می‌تواند منجر به این نتیجه شود که این حق در حال حاضر، به طور یکسان در کشورهای اروپایی به اندازه کافی محافظت می‌شود. با این حال، تحقیقات نشان داده است که در کشورهای مختلف در مورد محتوای حق و نحوه اعمال آن، تفاوت‌های قابل توجهی وجود دارد. تعداد شکایات مربوط به نقض حقوق از یک سو و در ممانعت از به رسمیت شناختن متقابل تصمیمات در امور کیفری و نیز زیر سؤال بردن حفظ اصول دادرسی عادلانه و دسترسی به وکیل در کشورهای عضو از سوی دیگر، موید این امر است (اسپرونکن^۴، ۲۰۱۱: ۲۲۷).

1. EU/13/2012

2. Bandaletov v. Ukraine, decision of ۳۱.۱۰.۲۰۱۳, para. ۵۳

3. Pishchalnikov v. Russia, decision of ۲۴.۹.۲۰۰۹, para. ۷۸

4. Spronken

پیشنهاد دستورالعمل ارائه شده توسط کمیسیون اتحادیه اروپا در ژوئن ۲۰۱۱، با ارجاع به اسناد بین‌المللی و رویه قضایی دادگاه اروپایی حقوق بشر، در واقع چارچوبی با تضمین‌های مهم برای مظنونان و متهمان ارائه نمود. بنابراین، کانون‌های وکلا و سازمان‌های حقوق بشری از پیشنهاد کمیسیون به عنوان گام مهمی در جهت تضمین حقوق دفاعی استقبال کردند. با این حال، ایرادات مهمی توسط دولت‌ها در شورای اتحادیه اروپا مطرح شد، جایی که این پیشنهاد برای بحث در سپتامبر ۲۰۱۱ ارائه گردید. ملاحظات در مورد رویکرد کمیسیون، با این استدلال که این پیشنهاد بسیار فراتر از رویه قضایی دادگاه اروپایی حقوق بشر است، محدودیت‌های جدی در کار مجریان قانون ایجاد می‌کند، کشف جرم را مختل می‌کند و هزینه دادرسی کیفی را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد.^۱

پس از بحث و بررسی بیشتر، سرانجام متن جدیدی توسط شورا در ۸ ژوئن ۲۰۱۲ به عنوان یک پیشنهاد ارائه شد که اساس مذاکرات با پارلمان اروپا را چارچوب رویه پیش‌بینی شده در ماده ۲۹۴ معاهده عملکرد تشکیل می‌دهد.^۲ اتحادیه اروپا در این پیشنهاد به طور قابل توجهی حق دسترسی به وکیل در دادرسی کیفری را محدود کرد و باعث واکنش شدید اتحادیه‌های وکلا، کانون‌های وکلا و سازمان‌های حقوق بشر شد، در حالی که پارلمان اروپا رویکرد لیبرال‌تری را انتخاب کرد. سرانجام، پس از مذاکرات سه‌جانبه بین شورا، پارلمان و کمیسیون که حدود ۱۸ ماه به طول انجامید، متن نهایی در اکتبر ۲۰۱۳ به تصویب رسید.^۳ در ماده ۱۴ این دستورالعمل آمده است: «هیچ چیز در این دستورالعمل نباید به عنوان محدودکننده یا نادیده انگاشتن هیچ یک از حقوق و ضمانت‌های رویه‌ای که بر اساس منشور، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر یا سایر مقررات مربوطه حقوق بین‌الملل تضمین شده است، تفسیر شود».

اگر قرار باشد این بند به عنوان یک اصل کلی ساده در نظر گرفته شود، مسلماً غیر ضروری خواهد بود؛ زیرا معروف است که هم منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا و هم کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، همانطور که محتوای آن توسط قانون مشخص شده و رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر نیز نشان می‌دهد، برای کشورهای عضو الزام‌آور است. در حالی که علاوه بر این، بر اساس ماده (۶) معاهده اتحادیه اروپا^۴، خود اتحادیه هم تمامی حقوق، آزادی‌ها و اصول مندرج در منشور را به رسمیت می‌شناسد و هم اعلام می‌کند که پیوستن به کنوانسیون اروپایی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، ضروری است.

1. Document of the Council of the European Union of ۲۲ September ۲۰۱۱, ۱۱/۱۴۴۹۵.

2. Document of the Council of the European Union of ۸ June ۲۰۱۲, ۱۲/۱۰۹۰۸.

3. Right of Access to a Lawyer in Europe: A Long Road Ahead? EuCLR ۲۰۱۴, pp. ۶ – ۹.

4. Treaty on European Union (TEU)

محتوای اشاره شده در ماده (۱۴) دستورالعمل^۱ به طور کلی، بسیار گسترده است و مهم است که عمدتاً روی رویه قضایی یا سایر نهادهایی که برای تفسیر و اجرای آنها تشکیل شده‌اند، تمرکز گردد. دادگاه اروپایی حقوق بشر به ویژه یک تقنین قضایی را با توجه به دامنه حق دسترسی به وکیل در دادرسی کیفری ایجاد کرده است. علاوه بر این، نیاز به رعایت این قانون یکی از دلایل اصلی ابتکارات قانونی در سطح اتحادیه اروپا بود. حتی مخالفت برخی از دولت‌ها با پیشنهاد اولیه کمیسیون عمدتاً به دلیل این فرض بود که این پیشنهاد فراتر از الزامات فعلی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و رویه قضایی دیوان است و هیچ کس اهمیت و قدرت الزام آور آن را زیر سؤال نبرده است (کاستانیدو^۲، ۲۰۱۴: ۷۲). دستورالعمل مذکور، به عنوان نتیجه یک مصالحه، در برخی از اساسی‌ترین مفاد خود دارای شرایطی با محتوای کاملاً نامشخص یا گسترده است. اگر این مقررات با همان عبارت به قوانین ملی منتقل شوند، طبق رویه معمول قانونگذاران ملی، خطر واقعی حفظ قوانین اساساً متفاوت در هر کشور عضو وجود دارد. به این ترتیب، اهداف اصلی دستورالعمل به عنوان مثال، افزایش شناخت متقابل احکام و سایر تصمیمات مقامات قضایی و تقریب لازم با قوانین که همکاری بین مقامات ذیصلاح و حمایت قضایی از حقوق فردی را تسهیل می‌کند، محقق نشد. توسط این دستورالعمل با بهره‌گیری از ابزارهای تفسیری، در نهایت می‌توان تضمین کرد که حداقل سطح مشترک حمایت از حق کمک حقوقی در دادرسی کیفری و دسترسی به وکیل در سراسر اتحادیه اروپا به دست می‌آید؛ که نباید کمتر از سطح تضمین شده توسط اسناد مربوطه باشد.

۳-۳- حق دسترسی به وکیل در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

امکان دسترسی به وکیل برای افرادی که تحت بازداشت پلیس قرار می‌گیرند، تضمین اساسی در برابر بدرفتاری است. وجود چنین امکانی بر کسانی که قصد بدرفتاری با افراد بازداشت شده را دارند، اثر بازدارنده خواهد داشت.

دیوان اروپایی حقوق بشر در رویه خود بر این امر تأکید دارد که برای اثربخشی کامل، حق دسترسی به وکیل باید از همان ابتدای محرومیت فرد از آزادی تضمین شود. در واقع، پرونده‌های متعدد نشان می‌دهد که در دوره پس از محرومیت از آزادی دقیقاً زمانی است که خطر ارباب و بدرفتاری فیزیکی بیشتر است. به علاوه، حق دسترسی به وکیل باید از لحظه محرومیت از آزادی صرف نظر از وضعیت حقوقی دقیق شخص مربوطه اعمال شود. به طور خاص، بهره‌مندی از حق نباید منوط به این باشد که شخص به طور رسمی به عنوان «مظنون» اعلام شده باشد.^۳

1. EU/2013/48

2. Kastanidou

3. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Salduz v. Turkey (۲۷ November ۲۰۰۸)

رویه دیوان اروپایی حقوق بشر همچنین، حق دسترسی به وکیل را بطور مطلق برای متهمان مورد شناسایی قرار می‌دهد و عنوان می‌دارد که حق دسترسی به وکیل باید برای هر کسی که از آزادی خود محروم شده است، صرف نظر از اینکه چقدر جرمی که به آن مظنون است، کوچک است، وجود داشته باشد.^۱

به عبارت دیگر، حق دسترسی به وکیل باید اعمال شود، صرف نظر از اینکه فرد بازداشت شده تا چه اندازه به جرم «جدی» مظنون است. در واقع، افرادی که مظنون به جرائم بسیار جدی هستند، می‌توانند از جمله افرادی باشند که بیشتر در معرض بدرفتاری قرار دارند و بنابراین، بیشترین نیاز را به دسترسی به وکیل دارند.

آنچه که در طول دادرسی همواره مورد تأکید دیوان بوده، بررسی این امر است که آیا فرد با شرایط لازم و مناسب از حمایت یک وکیل برخوردار بوده است. دیدگاه دیوان این است که حق دسترسی به وکیل در طول بازداشت پلیس باید شامل حق ملاقات با او و به صورت خصوصی باشد. این امر به عنوان یک محافظ در برابر بدرفتاری (به عنوان ابزاری برای تضمین یک دادرسی عادلانه) به وضوح ضروری است که وکیل بطور فیزیکی مستقیماً با فرد بازداشت شده در ارتباط باشد. این تنها راه برای ارزیابی دقیق وضعیت جسمی و روانی فرد مورد نظر است. به همین ترتیب، اگر ملاقات با وکیل خصوصی نباشد، فرد بازداشت شده ممکن است احساس آزادی نداشته باشد که چگونه با او رفتار می‌گردد.^۲ حق دسترسی به وکیل نیز باید شامل حق حضور وکیل در هنگام هر بازجویی که توسط پلیس انجام می‌شود، باشد و وکیل باید بتواند در جریان بازجویی مداخله کند. طبیعتاً، این نباید مانع از آن شود که پلیس بلافاصله شروع به بازجویی از شخص بازداشت شده‌ای کند که از حق دسترسی به وکیل استفاده کرده است.^۳

با توجه به اینکه دیوان یک محکمه حقوق بشری است، موضوع معاضدت به متهمان در طول بازجویی را مد نظر قرار داده است. این امر در خصوص پرونده‌هایی که موضوع اقرار متهم در آنها مطرح بوده، از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ لذا، عنوان داشته برای اینکه حق دسترسی به وکیل در طول بازداشت پلیس در عمل کاملاً مؤثر واقع شود، باید در این مرحله اولیه از دادرسی کیفری برای افرادی که در موقعیتی برای پرداخت هزینه وکیل نیستند، پیش‌بینی مناسبی در نظر گرفته شود.^۴ رویه دیوان در نهایت، بیانگر آن است که حق دسترسی وکیل تضمین می‌نماید که مراحل

1. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Airey v. Ireland (9 October 1979)
 2. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Immobiliare Saffi v. Italy (28 July 1999)
 3. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Ilascu et al. v. Moldova and Russia (8 July 2004)
 4. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Albert and le Compte v. Belgium (10 February 1983)

تحقیقات مقدماتی از متهم و همچنین فرآیند دادرسی به صورت عادلانه صورت می‌پذیرد. این امر به علاوه در اسناد بین‌المللی و اسناد اتحادیه اروپا مورد تاکید می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از حقوق بنیادین بشر، حق دسترسی به وکیل می‌باشد که در اسناد حقوق بشری مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاقین به آن اشاره شده است. همچنین، در نظام‌های داخلی نیز شاهد پذیرش این امر به عنوان یک اصل پذیرفته شده هستیم. دسترسی متهم به وکیل در مراحل اولیه دادرسی کیفری و استفاده از اظهارات متهم به عنوان مدرک، موضوعات بحث‌برانگیز در روند کیفری است. در خصوص مبانی بین‌المللی تأمین حقوق دفاعی متهم می‌توان به مبانی نظری حقوق بشر و دیدگاه‌ها و راهبردهای سیاست جنایی اشاره نمود. پیرامون مبانی حقوق بشری باید گفت که در اسناد بین‌المللی حقوق بشری، مقررات قابل ملاحظه‌ای هست که با نظام عدالت کیفری ارتباط مستقیم دارند. حق اطلاع متهم از حقوق خود و حق دسترسی به وکیل از جمله حقوقی است که در اسناد حقوق بشری متعدد به آن اشاره شده است. آموزه‌های حقوق کیفری و راهبردهای سیاست جنایی نیز از جمله مبانی تأمین حقوق دفاعی متهم است که در نظام‌های مختلف وجود داشته و البته، در سیاست جنایی سازمان ملل متحد قابل مشاهده است.

حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی در نشست‌های مختلف بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته و دچار تحول گردید و آثار عملی آن را می‌توان در اسناد مختلف بین‌المللی ملاحظه نمود. به علاوه، اسناد منطقه‌ای مانند میثاق آمریکایی حقوق بشر و منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مصوب مؤید حق دسترسی متهم به وکیل می‌باشد. این امر در اسناد اتحادیه اروپا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و علاوه بر حقوق اساسی اتحادیه اروپا و کنوانسیون حقوق بشر، در آراء دیوان اروپایی حقوق بشر تجلی دارد. اگرچه به نظر می‌رسد اقدامات اتحادیه اروپا در فراهم نمودن حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل رعایت می‌گردد، اما گزارش آژانس اتحادیه اروپا برای حقوق اساسی نشان می‌دهد که همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا تحت پوشش این گزارش به متهمان در مورد حقوق دادرسی کیفری خود به طرق مختلف اطلاع نمی‌دهند.

در این زمینه، دستورالعمل‌های متعددی نیز توسط کمیسیون اتحادیه اروپا تدوین گردیده است که به اهمیت دسترسی به وکیل اشاره دارد. دستورالعمل مذکور البته، در برخی از اساسی‌ترین مفاد خود دارای شرایطی با محتوای کاملاً نامشخص یا گسترده است؛ اما می‌توان گفت اهداف اصلی دستورالعمل به عنوان مثال، افزایش شناخت متقابل احکام و سایر تصمیمات مقامات قضایی و تقریب لازم با قوانین که همکاری بین مقامات ذی‌صلاح و حمایت قضایی از حقوق فردی را

تسهیل می‌کند، محقق نشد. از طریق این دستورالعمل، با بهره‌گیری از ابزارهای تفسیری، در نهایت می‌توان تضمین کرد که حداقل سطح مشترک حمایت از حق کمک حقوقی در دادرسی کیفری و دسترسی به وکیل در سراسر اتحادیه اروپا به دست می‌آید؛ که نباید کمتر از سطح تضمین شده توسط اسناد مربوطه باشد. در این زمینه، دیوان اروپایی حقوق بشر در رویه خود بر این امر تأکید دارد که برای اثربخشی کامل، حق دسترسی به وکیل باید از همان ابتدای محرومیت فرد از آزادی تضمین شود. بررسی رویه دیوان اروپایی حقوق بشر بیانگر آن است که حق دسترسی وکیل تضمین می‌نماید که مراحل تحقیقات مقدماتی از متهم و همچنین، فرآیند دادرسی به صورت عادلانه صورت می‌پذیرد.

پیشنهادها

برای بهبود وضعیت حقوق دفاعی متهم در دسترسی به وکیل در اسناد بین‌المللی و اتحادیه اروپا، می‌توان به چندین راهکار و پیشنهاد اساسی اشاره کرد:

(۱) تدوین و تصویب قوانین هماهنگ و جامع در سطح بین‌المللی: توسعه و به‌روزرسانی استانداردهای بین‌المللی در زمینه دسترسی به وکیل، به گونه‌ای که تمامی کشورهای عضو ملزم به رعایت آن باشند و ایجاد یک چارچوب قانونی مشترک که کشورها را به پذیرش و اجرای حقوق دفاعی متهمان تشویق کند.

(۲) تقویت نظارت و اجرای قوانین موجود: ایجاد سازوکارهای نظارتی مؤثر در سطح بین‌المللی برای پایش اجرای حقوق دفاعی متهمان و استفاده از نهادهای نظارتی مستقل برای ارزیابی و گزارش دهی در مورد وضعیت دسترسی به وکیل در کشورهای مختلف.

(۳) توسعه و بهبود نظام‌های کمک حقوقی رایگان: ارائه کمک حقوقی رایگان به متهمانی که توانایی مالی برای استخدام وکیل ندارند، به‌منظور تضمین دسترسی همه افراد به دفاع حقوقی مناسب. ایجاد مراکز مشاوره حقوقی رایگان و خطوط تلفنی مشاوره حقوقی برای دسترسی آسان‌تر متهمان به خدمات حقوقی.

(۴) استفاده از فناوری‌های نوین: بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای تسهیل دسترسی به وکیل، از جمله ارائه خدمات مشاوره حقوقی آنلاین و توسعه پلتفرم‌های دیجیتال برای ارتباط سریع و مؤثر بین متهمان و وکلا، به‌ویژه در مواقع اضطراری. با اجرای این پیشنهادها، می‌توان به بهبود وضعیت حقوق دفاعی متهمان و تضمین دسترسی همه‌جانبه و مؤثر به وکیل در سطح بین‌المللی امیدوار بود. این اقدامات نه تنها موجب تقویت عدالت کیفری می‌شود، بلکه به حفظ و حمایت از حقوق بشر نیز کمک می‌کند.

منابع

- تدین، عباس (۱۴۰۰). *قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه*، چاپ سوم، تهران، انتشارات خرسندی.
- سلیمی، صادق و بخشی زاده اهری، امین (۱۳۹۴). *تحلیل ماده به ماده: قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در مقایسه با قوانین سابق*، چاپ سوم، تهران: انتشارات جنگل (جاودانه).
- نظری، میلاد؛ رجبی، اکبر؛ گل خندان، سمیرا (۱۴۰۰). حق دسترسی به وکیل در فقه، حقوق ایران و اسناد بین‌المللی، *مطالعات فقه اقتصادی*، ۳.
- عبودیت، عماد؛ شریفی صدر، منصوره (۱۴۰۱). راهکارهای حمایت از نسل‌های سه‌گانه حقوق بشر در پرتو ظهور فناوری هوش مصنوعی، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ۱۹ (۳).
- گرجی، علی اکبر (۱۳۹۳). مفهوم و مبانی حقوق بنیادین، *نشریه حقوق اساسی*، ۲ (۲).
- دولتخواه پاشاکی، پیمان (۱۴۰۱). سیاست جنایی مسئول، جرم و سیاست جنایی، *تمدن حقوقی*، ۵ (۱۳).
- اردشیر امیر ارجمند (۱۳۸۵). *مجموعه اسناد بین‌المللی حقوق بشر*، جلد دوم، تهران: انتشارات دانش پژوه.
- عارفی، مرتضی؛ امیدی، جلیل (۱۳۹۸). مبانی و موقعیت و کالت از متهم در اسناد بین‌المللی و نظام عدالت کیفری ایران، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۱۰ (۱).
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۸۹). *پیشگیری عادلانه از جرم در علوم جنایی*، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری، چاپ اول، نشر میزان.
- نجفی ابراندآبادی، علی حسین (۱۳۷۵). سیاست جنایی سازمان ملل متحد، *تحقیقات حقوقی*، ۱ (۱۸).
- امیدی، جلیل (۱۳۷۹). حقوق متهم در دادگاه با تکیه بر اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای مربوط به حقوق بشر، *مجله کانون وکلای دادگستری مرکز*، ۲.
- کاتبی، حسینقلی (۱۳۵۷). *وکالت (مجموعه مقالات)*، تهران: انتشارات آبان.
- نیازپور، امیرحسن (۱۳۸۶). حق متهم مبنی بر داشتن وکیل در فرایند کیفری، *جلوه‌ای از حقوق شهروندی*، *مجله حقوقی دادگستری*، ۵۸.
- قاری سید فاطمی، سید محمد (۱۳۹۳). *حقوق بشر در جهان معاصر*، دفتر یکم، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های شهر دانش.
- داور، محمد مهدی؛ تسلیمی، سعیده (۱۴۰۲). مبانی حقوق طبیعی جان لاک و تأثیر آن در کنوانسیون حقوق کودک، *تمدن حقوقی*، ۶ (۴).

-McCrudden, Christopher (2008). "Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights", *The European Journal of International Law*, 19(4)

-Stahn, Carsten (2015). *The law and practice of the International Criminal Court*, Oxford University Press.

- Spronken, T. (2011). EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: An Analysis of the first Steps and a Plea for a Holistic Approach, *EUCLR*.
- Kastanidou, Elisavet Symeonidou (2014). *The Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings: The transposition of Directive 2013/48/EU of 22 October 2013 on national legislation*.
- Jackson, John (2016). *Cultural Barriers on the Road to Providing Suspects with Access to a Lawyer*, EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity.
- Glerum, V.H (2020). Directive 2013/48/EU and the Requested Person's Right to Appoint a Lawyer in the Issuing Member State in European Arrest Warrant Proceedings, *Review of European and Comparative Law* 41(2).
- Sakowicz, Andrzej. (2018). *Standard of the protection of the right to silence applicable to persons examined as witnesses in the light of the European Court of Human Rights case law*. 2
- Thaman, C. Stephan; Lynn, Veronica (2020). *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Privilege in Criminal Proceedings*. A Comparative View Springer International Publishing.
- Anagnostopoulos, Ilias (2014). Criminal justice cooperation in the European Union after the first few "steps": A defence view, *ERA Forum* 15(1).
- Novokmet, Ante (2019). The Europeanization of the Criminal Proceedings in the Republic of Croatia through the Implementation of the Directive 2013/48/EU, *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 27(2).